

ИЗДАВАЧКА И ИЗЛОЖБЕНА ДЕЛАТНОСТ АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ У КОНТЕКСТУ ИСТРАЖИВАЊА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА И СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ У XX ВЕКУ – ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ

212

Анстракт: У раду се анализира издавачка и изложбена делатност Архива Југославије у контексту истраживања међународних односа и спољне политике југословенске државе у XX веку. Чувајући велики број фондова који говоре о југословенској спољној политици Архив Југославије крајем 70-тих и почетком 80-тих година XX века, започео праксу публикавања и приказивања архивских докумената која говоре о југословенској спољној политици и спољној политици великих и малих држава према југословенском простору и међународним односима. Анализирају се сегменти издавачке делатности у виду публикавања зборника архивских докумената, објављивања студија аутора који обрађују спољну политику Југославије, издавања стручног часописа Архив, са прилозима спољнополитичке тематике, и организовања и коорганизовања научних конференција и скупова о спољној политици Југославије и балканског простора са којих су публиковани зборници радова. Дата је и анализа изложбене делатности где се указује о доминантном избору спољнополитичких тема у изradi изложби и каталога архивских докумената у организацији Архива Југославије. У раду је указано и на будућу делатност Архива Југославије у том правцу.

Кључне речи: издаваштво, изложбена делатност, архивска грађа, зборници докумената, Југославија, спољна политика, међународни односи, билатерални односи, несврстаност

Историја међународних односа у XX веку, већ након првих великих догађаја којим је тај век започео у виду глобалне напетости која је ескалирала избијањем Првог светског рата, брзо је привукла пажњу многих истраживача широм света. Како су се деценије и све озбиљнији и већи догађаји низали, међународни односи постали су једна од кључних тема светске историографије. Спољна политика великих и малих држава у великој мери је утицала на бројне факторе унутрашњег развоја читавих земаља, региона, области, а у појединим сегментима и на живот обичног појединца. Билатерални и мултилатерални односи XX века, који је по броју промена и брзини којом су се те промене дешавале изазвао завршетак неких вишевековних процеса, неисцрпна су тема истраживања. Архив Југославије у својим депоима чува

¹ архивист, draganteodosic@arhivyu.rs

фондове настале радом институција југословенске државе у оквиру којих се налази знатан број фондова који садрже материјале у вези са спољном југословенском политиком, билатералних и мултилатералних односа која је та држава остваривала током свог постојања, као и међусобног односа бројних држава, територија и региона света. У оквиру основне делатности Архива Југославије налазе се и издавачка и изложбена делатност. Последњих деценија, у склопу ове две делатности, једна од најчешћих изабраних тематских целина биле су југословенска спољна политика и међународни односи.

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ У КОНТЕКСТУ ИСТРАЖИВАЊА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА И СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ У XX ВЕКУ

213

Допринос Архива Југославије истраживању спољне политике југословенске државе и међународних односа у XX веку кроз његову издавачку делатност може се посматрати се кроз неколико аспеката:

- публикување архивске грађе – зборници архивских докумената;
- објављивање историографских студија;
- објављивање тематских зборника са научних скупова/конференција/округлих столова;
- издавање стручног часописа – Архив: часопис Архива Југославије;
- издавање изложбених каталога.²

Велики део издавачке делатности Архива Југославије представљају тематски зборници докумената. Већина ових публикација настала је као резултат уске сарадње архивиста Архива Југославије и еминентних стручњака (историчара) који се баве историјом спољне политике југословенске државе и међународних односа XX века.³ Објављивање тематских зборника докумената у Архиву Југославије сеже у крај седамдесетих година. Приликом доношења одлуке о публикувању архивске грађе, документа о спољно-политичким и међународним односима изабрана су као једна од примарних врста архивске грађе за приређивање. Године 1978. у просторијама Архива Југославије одржан је „Округли сто“ по питању истраживања и публикувања архивске грађе, на коме је учествовало преко 50 научних и других радника из области културе, образовања, информисања и других јавних делатности. Том приликом донета је одлука да се започне са пројектом објављивања историјских извора из фондова Архива Југославије, као и са истраживањем и снимањем архивске грађе у иностранству у циљу комплетирања архивске грађе Архива Југославије. Приступило се систематском истраживању великих иностраних архива и микрофилмовању докумената који се односе на прошлост Југославије, а паралелно са микрофилмовањем докумената започет је и посао у вези са публикувањем

² Пошто су уско повезани са изложбеном делатношћу, о изложбеним каталозима биће више речи у одељку о изложбеној делатности.

³ Зборници докумената углавном садрже уводне студије значајних домаћих и страних историчара о теми и времену о коме документа говоре. Исти случај је и код изложбених каталога који садрже предговоре стручњака о теми коју обрађују.

докумената како домаће, тако и иностране провенијенције. У сарадњи са ЧГП Дело – Љубљана и ООУР Глобус – Загреб (даље: „Глобус“) године 1981. публиковане су три књиге зборника докумената:

- *Tito-Churcill, strogo tajno*, izabrao i uredio Dušan Biber, Arhiv Jugoslavije, Globus, Beograd-Zagreb 1981;⁴
- *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941-1943, dokumenti*, priredio Bogdan Krizman, Arhiv Jugoslavije, Globus, Zagreb 1981;
- *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1943-1945, dokumenti*, priredio Branko Petranović, Arhiv Jugoslavije, Globus, Zagreb 1981.⁵

Године 1986. настављена је сарадња Архива Југославије и „Глобуса“ публикавањем двотомне књиге *Британци о Краљевини Југославији*, приређивача др Живка Аврамовског. Прва књига обухвата период од 1921. до 1930. године. У највећој мери објављени су текући извештаји и телеграми Посланства Велике Британије у Београду, инструкције британског Министарства иностраних послова, меморандуми израђени у Форин офису (*Foreign Office*) и годишњи извештаји који се односе на поједина значајна питања унутрашње или спољне политике Југославије или на политику Велике Британије и других великих сила према Југославији и на Балкану у целини.⁶ Документа које је приредио Аврамовски значајна су за упознавање спољне политике Југославије и свих балканских и подунавских земаља и великих сила чији су интереси били присутни на простору Балкана и Подунавља. Југословенска спољна политика посматра се кроз призму опште међународне ситуације, а билатерални односи са становишта одговарајуће друге земље. Становишта других земаља анализирана су на истом нивоу као и становишта Југославије, пошто су анализирана на основу извештаја британских посланика у тим земљама који су или директно или преко Форин офиса достављани Посланству у Београду. За истраживаче је значајан став Велике Британије, као и акције које је она предузимала код југословенске Владе као саветодавац или посредник, а исто тако и код других балканских земаља и великих европских сила у питањима која се тичу Југославије и ширег региона Балкана и Подунавља.⁷ Извештаји су поређани хронолошки и подељени на више тематских целина: спољни послови, унутрашњи послови, финансије, трговина, саобраћај, индустрија и војска. Од годишњег извештаја за 1923. годину финансије, трговина, саобраћај и индустрија обједињени су у одељку под именом „Економска ситуација“. Од извештаја за 1925. годину одељци војска

⁴ У питању су документа преузета из Паблик Рекорд Офиса (*Public Record Office*) из Лондона.

⁵ Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Knjiga treća (1939-1941)*, Arhiv Jugoslavije – Jugoslovenska knjiga, Beograd 1996, V-VI.

⁶ У питању су микрофилмовани материјали из фонда Форин офиса: *Foreign Office Papers*, FO 371, *General correspondence of the Central European Department (C)* до 1933. године и *General correspondence of the Southern European Department (R)* од 1933. године, из групе *Jugoslavia*, који су се састојали из 423 фасцикле, са документима груписаним предметно.

⁷ Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921-1938, Knjiga prva (1921-1930)*, Arhiv Jugoslavije – Globus/Zagreb, Zagreb 1986, 12-16.

и морнарица дати су засебно. У оквиру спољне политике, општи део је доносио уопштене информације о југословенској спољној политици, њене правце (балканска и подунавска концепција), односно приказана је југословенска политика према Балкану (Бугарска, Албанија, Турска) и Средњој Европи (Мала Антанта, Чехословачка, Румунија, Пољска, Мађарска, Аустрија, Италија, Ватикан).⁸ Зборник доноси податке о билатералним односима Југославије са суседима: Италијом, Албанијом, Грчком, Бугарском, Румунијом, Мађарском, Аустријом, али и другим земљама: Турском (кроз сегмент „Блиски исток“), Чехословачком, Француском, Немачком, Сједињеним Америчким Државама (даље: САД), Русијом (кроз праћење односа са руском емиграцијом и односа са Совјетском Русијом - даље: СССР), Балтичким земљама, и наравно Великом Британијом. Извештаји о односима са Великом Британијом по карактеру докумената уједно су и најопсежнији. Документа доносе најважније сегменте британско-југословенске билатерале у току одређених година (набавка наоружања, зајмови и кредити, регулисање дугова, питање пловидбе британских ратних бродова Дунавом, отварање британско-југословенских друштава...). Мултилатерални односи највише се примећују преко извештаја о Малој антанти и другим међународним организацијама.⁹ Спољнополитичке односе могуће је у извесној мери пропраити и кроз део о трговини нарочито увоз и извозу. Друга књига: *Британци о Краљевини Југославији. Годишњи извештаји Британског посланства у Београду, Књига друга (1931-1938)*, такође приређивача др Живка Аврамовског, наставља праћење спољнополитичких односа Краљевине Југославије током 30-тих година, са посебним освртом на југословенску политику према нацистичкој Немачкој и фашистичкој Италији, али и попустљивости британске политике према немачком економском продору у Подунавље, слабљењу значаја Мале антante, Друштва народа и питању Аншлуса Аустрије.¹⁰ Након изласка из штампе прве две књиге, исте године, опет са Живком Аврамовским, Архив Југославије постигао је споразум о истраживању и изучавању архивске грађе у Југославији и Великој Британији како би се припремио рукопис за трећи том књиге *Британци о Краљевини Југославији 1939-1941*. По том споразуму било је предвиђено да трећи том изађе до сајма књига у Београду 1988. године, али се услед одлагања издавача „Глобуса“ то није десило. Као последица избијања ратних дејстава на подручју Југославије и прекида контаката између Архива Југославије и „Глобуса“ донета је одлука да се књига публикује у сарадњи са издавачком кућом „Југословенска књига“ уз рецензију др Томе Миленковића. Трећи том је изашао 1996. године. Разлика између прва

⁸ *Isto*, 283-284.

⁹ Од годишњег извештаја за 1922. годину билатерални односи са Румунијом и Чехословачком прате се кроз призму мултилатералних односа у Малој антанти. Након општег мултилатералног дела прелази се на билатералне односе Југославије појединачно са Чехословачком и Румунијом. Примећује се добра информисаност британских дипломатских представника у Београду о проблемима који су постојали између земаља савезница и то у много већој мери у односима са Румунијом. Првих година у извештајима се јасно наглашавају проблем разграничења у Банату, недефинисани статус румунских школа у Банату и Македонији, однос две државе према суседној Бугарској... *Isto*, 162-164; 225-226.

¹⁰ Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921-1938, Knjiga druga (1931-1938)*, Arhiv Jugoslavije – Globus, Zagreb 1986.

два и трећег тома огледа се у томе што су у прва два објављени годишњи извештаји Посланства Велике Британије у Београду, док су у трећем, услед времена у коме су документа настајала (у питању су ратне године), публиковани текући извештаји посланика, војних аташеа, конзула, инструкције Форин офиса посланику, елаборати урађени у надлежним министарствима и другим органима британске Владе. Значај трећег тома огледа се у сагледавању међународних односа у предвечерје Другог светског рата на југословенском и ширем балканском простору, притисака које су велике силе вршиле на Југославију и друге балканске државе да дођу под њихово окриље, преваходно немачки притисак на балканске државе да приступе Тројном пакту и британским напорима да то спречи.¹¹

Почетком 2000-тих у Архиву Југославије почело се озбиљно размишљати о интензивнијем публикавању архивске грађе која се тиче међународних односа у XX веку, односно о спољној политици југословенске државе, како Краљевине, тако и социјалистичке Југославије. У периоду од 2005. до 2015. године излазила је едиција *Извори за историју међународних односа 1930-1940*.¹² У питању су кумулативни месечни извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије (даље: МИП КЈ) публиковани у 11 књига под насловом *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за период од 1930. до 1941. године*. Прва књига доноси месечне извештаје из 1930. године, док последња доноси извештаје за 1940. и прва два месеца 1941. године. Значај ове едиције огледа се у могућности истраживања међународних односа у Европи и свету како у току појединачног месеца одређене године, тако и по земљама из којих су извештаји слати. Извештаји су долазили у МИП КЈ из држава и аутономних или полуаутономних области у којима су постојали акредитовани представници Југославије. Са научне стране представљају неисцрпно богатство информација за истраживаче који се баве историјом међуратног периода, међународним односима у првој половини XX века, билатералним односима Југославије са земљама из којих су извештаји слати, али и билатералним односима тих земаља са другим земљама, како великих сила (Велика Британија, САД, Немачка, Француска, Италија), тако и малих земаља, суседа југословенске државе (Аустрије, Мађарске, Румуније, Бугарске, Грчке, Албаније), али и других земаља попут Чехословачке, Турске, Шпаније, Финске, Шведске, Аргентине, Чилеа...¹³ Приликом израде ове едиције коришћена је преваходно грађа из фондова

¹¹ Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Knjiga treća (1939-1941)*, Arhiv Jugoslavije – Jugoslovenska knjiga, Beograd 1996, VII-IX.

¹² Издавање едиција *Извори за историју међународних односа 1930-1940*. и *Документа о спољној политици Југославије* започето је иницијативом Миладина Милошевића, тадашњег в.д. директора Архива Југославије.

¹³ Драган Теодосић, *Објављивање архивске грађе Архива Југославије са научног и културног аспекта у периоду 2006-2017*, реферат прочитан на међународном архивистичком скупу „Десети суботички архивски дан“, Суботица, 21. септембар 2017. Доступно на: <http://www.suarhiv.co.rs/files/arhivski-dani/deseti-arhivski-dan/Dragan-Teodosic.pdf> (приступљено 20.08.2020.)

МИП КЈ (Политичко – даље: ПО, Персонално одељење – даље: Перс., Одељење штампе – даље: ОШ) (АЈ-334), фондова Посланства Краљевине Југославије (даље: Посланство КЈ) у иностранству и то Посланство КЈ у Енглеској – Лондон (АЈ-341), Посланство КЈ у Турској – Анкара (АЈ-370), Посланство КЈ у Шведској – Стокхолм (АЈ-382), Посланство КЈ у Чилеу – Сантијаго (АЈ-389), затим грађа фонда Централни пресбирио Председништва Министарског савета Краљевине КЈ (Централни пресбирио) (АЈ-38), Стална делегација Краљевине Југославије при друштву народа у Женеви (АЈ-159)...¹⁴

Друга едиција зборника докумената архива Југославије о спољној политици под називом *Документа о спољној политици Југославије* започета је 2014. године, када су из штампе изашли њени први зборници архивских докумената.¹⁵ Ова едиција, за разлику од едиције *Извора за историју међународних односа 1930-1940*, у највећој мери доноси архивску грађу која се тиче билатералних односа социјалистичке Југославије са САД, СССР, Индонезијом, Ираком и Алжиром. Укупно је публиковано осам зборника докумената из едиције *Документа о спољној политици*. Од тог броја седам зборника обрађују спољну политику социјалистичке Југославије, док само један обрађује спољну политику Краљевине Југославије.

Два зборника докумената обрађују билатералне односе Југославије са СССР:

- *Југославија – СССР, Сусрети и разговори на највишем нивоу руководилаца Југославије и СССР 1946-1964*, Том 1, приређивачи Л. А. Величанскаја, Т. А. Цалилов, Јб. Димић

¹⁴ Извори за историју међународних односа 1930-1940: *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1930. годину*, Књига I, приредили Нада Петровић, Саша Илић, Архив Југославије, Београд 2005; *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1931. годину*, Књига II, приредиле Нада Петровић, Јелена Бакић, Архив Југославије, Београд 2006; *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1932. годину*, Књига III, приредила Нада Петровић, Архив Југославије, Београд 2008; *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1933. годину*, Књига IV, приредиле Нада Петровић, Јелена Бакић, Архив Југославије, Београд 2009; *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1934. годину*, Књига V, приредиле Нада Петровић, Јелена Ђуришић, Београд 2010; *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1938. годину*, Књига IX, приредила Јелена Ђуришић, Архив Југославије, Београд 2014; *Извештаји Министарства иностраних послова Краљевине Југославије за 1940-1941*, Књига XI, приредио Драган Теодосић, Архив Југославије, Београд 2015.

¹⁵ Више о иницијативи за покретање едиције: *Документа о спољној политици Југославије*, видети у: Нада Петровић, *Архив Југославије и јавност 2011. године*, Архив: часопис Архива Југославије, Година XII, Број 1-2, Београд 2011, 138-139; Нада Петровић, *Архив Југославије у 2013. години*, Архив: часопис Архива Југославије, Година XIV, Број 1-2, Београд 2013; Драган Теодосић, *Објављивање архивске грађе Архива Југославије са научног и културног аспекта...*, 2-6.

(одговорни приређивач), М. Ф. Кишкина-Ивањенко, М. Милошевић, Н. Пантелић и А. Стикалин, Архив Југославије, Београд 2014;

- *Југославија – СССР, Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР 1965-1980*, Том 2, приређивачи Л. А. Величанскаја, Т. А. Цалилов, Љ. Димић (одговорни приређивач), М. Ф. Кишкина-Ивањенко, М. Милошевић, Н. Пантелић и А.С. Стикалин, Архив Југославије, Београд 2016.

Ови зборници значајни су са аспекта истраживања односа Југославије и СССР током Хладног рата, а настали су као резултат сарадње Архива Југославије са Руским државним архивом новије историје (даље: РГАНИ) и доносе публиковану грађу тих архива, као и архивску грађу Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије (даље: ДА МСП РС)¹⁶. Руски и српски приређивачи желели су да „уведу у научни круг велики комплекс нових архивских докумената, који омогућавају да се објективније расветли развитак нимало једноставних, а понекад и драматичних совјетско југословенских односа, како на пољу државних односа, тако и на пољу међупартијских веза“. Први том зборника обухвата период од 1946. до 1964. године и прати развој југословенско-совјетских односа од времена блиске сарадње, преко сукоба око Информбироа 1948, Стаљинове смрти 1953, отопљавања односа 1956, па све до краја власти Никите Сергејевича Хрушчова, генералног секретара СССР-а, 1964. године. Други том обухвата документа из периода од доласка Леонида Брежњева на чело генералног секретара СССР-а, до смрти Јосипа Броза Тита, председника Југославије, 1980. године. У два тома приређивачи су публиковали у већини случајева оригиналне текстове куцане машином, белешке, аутографе, стенограме сусрета и разговора између југословенских и совјетских делегација на највишем нивоу од 1946. до 1980. године, као и забелешке о разговорима лидера Југославије и СССР-а.¹⁷

Три зборника из ове едиције обрађују односе Југославије са САД и то два зборника односе социјалистичке Југославије и САД:

- *Југославија – Сједињене Америчке Државе. Поруке председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944-1980*, приредили Миладин Милошевић и Нада Пантелић, Архив Југославије, Београд 2014;
- *Југославија – Сједињене Америчке Државе, Сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД 1955-1980*, приредили Миладин Милошевић, Драган Богетић, Архив Југославије, Београд 2017.

¹⁶ Од фондова Архива Југославије највише су коришћени фондови: Канцеларија маршала Југославије (даље: КМЈ) (АЈ-836); Кабинет председника Републике (даље: КПП) (АЈ-837) и Централни комитет Савеза Комуниста Југославије (даље: ЦК СКЈ) (АЈ-507).

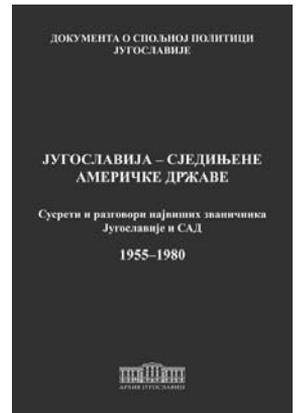
¹⁷ *Југославија – Сједињене Америчке Државе. Поруке председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944-1980*, приредили Миладин Милошевић и Нада Пантелић, Архив Југославије, Београд 2014, 13-350; *Југославија – Сједињене Америчке Државе, Сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД 1955-1980*, приредили Миладин Милошевић, Драган Богетић, Архив Југославије, Београд 2017, 9-11, 143-460; Драган Теодосић, *Објављивање архивске грађе Архива Југославије са научног и културног аспекта у периоду 2006-2017*, 4.

Један зборник обрађује односе САД и Краљевине Југославије. У питању је до сада једини зборник из читаве едиције који обрађује билатералне односе Краљевине Југославије са неком страном државом:

- *Краљевина Југославија – Сједињене Америчке Државе 1918-1945*, зборник докумената, приредили Предраг Крејић и Митар Тодоровић, Архив Југославије, Београд 2015.¹⁸

Зборник докумената *Југославија – Сједињене Америчке Државе. Поруче председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944-1980*. доноси поруке које је Јосип Броз Тито размењивао са председницима САД у периоду од марта 1944. до 20. фебруара 1980. године. У питању су писма – поруке размењене између Јосипа Броза Тита и Френклина Делана Рузвелта, Харија Трумана, Двајта Ајзенхауера, Џона Кенедија, Линдона Џонсона, Ричарда Никсона, Џералда Форда и Џимија Картера. Значај објављивања овакве едиције из контекста истраживања југословенско-америчких односа током већег периода Хладног рата огледа се у великом броју тема о којима је било речи, у порукама које су размењиване између председничких канцеларија Југославије и САД. Зборник обрађује билатералне односе Југославије и САД (војна, економска, техничка и друга сарадња две државе), билатералне односе Југославије са Грчком и Турском (нарочито током 1954 године), билатералне односе са СССР-ом и другим земљама, ванблоковску политику Југославије, Покрет несврстаности, билатералне односе САД са СССР-ом и другим земљама, Вијетнамски рат, израелско-арапски сукоб, размимоилажење ставова по питању кипарске кризе, питање узајамних посета југословенских и америчких државника и многа друга питања светске политике током Хладног рата.¹⁹

Током своје богате спољнополитичке активности Јосип Броз Тито је водио разговоре са водећим светским државницима. Међу најзначајнијим сусретима издвајају се сусрети са званичницима водећих сила - СССР и САД. Након публиковања два тома *Југославија – СССР, Сусрети и разговори на највишем нивоу руководилаца Југославије и СССР*, Архив Југославије је 2017. године приредио зборник докумената *Југославија – Сједињене Америчке Државе. Сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД* који се састоји од укупно 42 докумената. У питању су забелешке, стенографске белешке, записници, информације, заједничке изјаве председника, извештаји о разговорима и посетама, говори председника, односно у питању су документа о разговорима

¹⁸ Више о теми САД у контексту делатности Архива Југославије видети у: Dragan Teodosić, *Građa i delatnost Arhiva Jugoslavije u kontekstu srpsko/jugoslovensko/američkih odnosa*, u: *Sjedinjene Američke Države u društvenim i humanističkim naukama*, Zbornik radova na konferenciji, urednice Vesna Aleksić, Radina Vučetić, Institut ekonomskih nauka, Filozofski fakultet, Beograd 2019, 71-88.

¹⁹ *Југославија – Сједињене Америчке Државе. Поруче председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944-1980*, приредили Миладин Милошевић и Нада Пантелић, Архив Југославије, Београд 2014, 8-13; Д. Теодосић, *Објављивање архивске грађе Архива Југославије...*, 4.

који су вођени између председника Југославије и председника САД, председника Југославије и државних секретара (министара иностраних послова) САД, председника Југославије и других високих званичника САД, председника Председништва СФРЈ и председника САД, председника Савезног извршног већа и председника САД, члана Председништва СФРЈ са председником САД, као и разговори министра иностраних послова две државе. Публикована документа су значајна са аспекта тема које обрађују. У највећој мери доминирају питања из билатералних односа две државе (политичка, културно-просветна, научна, војна, економска, финансијска...), о техничкој сарадњи (централа Кршко, лифровању америчке опрема Југославији), питању екстремне југословенске емиграције у САД... Објављена документа представљају сведочанство о специјалној позицији коју је Југославија имала у односима између Истока и Запада, о америчком виђењу југословенско-совјетских односа у контексту Хрушчовљеве политике и његове посете Београду 1955, његовој смени, Брежњевљевој политици, југословенској политици несврстаности са посебним освртом на односе према земљама Латинске Америке, Кубанској кризи, односима Југославије према источноевропским земљама, о Блискоисточној кризи и југословенском угледу у арапском свету, о проблемима Африке (Сомалија, Етиопија, Еритреја, југ Африке, апартхејд, Конго, Ангола, Западна Сахара), о односу Југославије и Европских земаља, посебно према политици Де Гола, о југословенско-немачким односима, Хелсиншкој и Београдској конференцији о европској безбедности и сарадњи (КЕБС) и бројна друга међународна питања која су се отварала и решавала у периоду између 1955. и 1980. године. Објављена документа налазе се у фондовима Архива Југославије и то фондовима КПП (АЈ-837) и Председништво СФРЈ (АЈ-803). Четири документа преузета из ДА МСП РС (Политичка архива - даље: ПА).²⁰

Зборник докумената *Краљевина Југославија – Сједињене Америчке Државе 1918-1945*. настао је са циљем да покрије све теме из области политичких, војних, економских, културних и других односа Краљевине Југославије и САД. Зборник обрађује односе почев од тренутка југословенске борбе за добијање међународног признања током Конференције мира у Паризу 1919-1920, билатералне односе за време изолационистичке политике САД током 20-тих година, у периоду светске економске кризе, Рузвелтове политике Њу Дила (*New Deal*), избијања Другог светског рата у свету 1939. године, окупације Југославије 1941, уласка САД у рат децембра 1941, односа САД према југословенској краљевској влади у Емиграцији, односа према партизанском покрету, билатералних односа Југославије/САД са другим земљама... У овој публикацији објављено је 407 докумената преузетих из 16 фондова Архива Југославије: Централни пресбирио (АЈ-38); Министарство трговине и индустрије КЈ (АЈ-65); Министарство финансија КЈ (АЈ-70); Народна скупштина КЈ (АЈ-72); Двор Краљевине Југославије (даље: Двор КЈ) (АЈ-74); Збирка Јована Јовановића Пижона (АЈ-80); Емигрантска влада КЈ (АЈ-103); Државна хипотекарна банка (АЈ-125); Министарски савет КЈ (АЈ-138); МИП КЈ (ПО, Конзуларно-привредно одељење – даље: КПО, Перс., Протокол) (АЈ-334); Збирка Војислава

²⁰ *Југославија – Сједињене Америчке Државе. Сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД. 1955-1980*, приредили Миладин Милошевић, Драган Богетић, Архив Југославије, Београд 2017, 5-6, 9-10.

Јовановића Марамбоа (АЈ-335); Делегација Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Конференцији мира у Паризу (АЈ-336); Посланство КЈ у Великој Британији – Лондон (АЈ-341); Посланство КЈ у Сједињеним Америчким Државама – Вашингтон (АЈ-371); Генерални конзулат КЈ у Чикагу (АЈ-414).²¹ Од 407 изабраних докумената издвајају се документа која говоре о подршци Вилсонове администрације југословенском уједињењу, економским односима, војној сарадњи током Другог светског рата и бројним другим питањима.

Три зборника докумената обрађују питање билатералних односа социјалистичке Југославије са несврстаним земљама. Два зборника обрађују југословенске односе са азијским земљама (Индонезија и Ирак), а један југословенске односе са афричком земљом (Алжир). Зборници докумената о југословенско-алжирским и југословенско-ирачким односима могу се посматрати и из угла истраживања односа Југославије са арапским светом. Кроз објављене документе у овим зборницима прати се историја борбе азијских и афричких држава против колонијализма (у конкретном случају француског, холандског и енглеског), а такође посредно и односи Југославије и наведених земљама са колонијалним силама, некадашњим власницима територија тих држава.

- *Југословенско-алжирски односи 1956-1979*, приредили Миладин Милошевић, Нада Пантелић, Архив Југославије, Амбасада Демократске Народне Републике Алжира, Београд 2014;
- Љубодраг Димић, Александар Раковић, Миладин Милошевић, *Југославија – Индонезија 1945-1967: истраживања и документа*, Архив Југославије, Архив Министарства спољних послова Републике Србије, Амбасада Републике Индонезије, Београд 2014;
- *Југословенско-ирачки односи 1955-1979*, Приредили Нада Пантелић, Милан Медаковић, Архив Југославије, Амбасада Републике Ирака у Србији, Београд 2015.

Зборник докумената *Југословенско-алжирски односи 1956-1979*, приређивача Миладина Милошевића и Наде Пантелић, доноси укупно 103 документа из фонда КПР (АЈ-837). Већином су у питању писма – поруке које су размењивали лидери две земље, белешке, записници, стенографске белешке о разговорима највиших званичника две земље током сусрета, декларације, заједничка саопштења поводом посета и слично. Документа прате временски период од 3. маја 1956. и телеграма Мулаја Марбаха, генералног секретара Алжирског националног покрета, маршалу Титу до 13. фебруара 1979. године и поруке Јосипа Броза Тита, председника Југославије, Шадли Бенцедилу, председнику Алжира.²² Документа приређена у овом зборнику доносе сведочанства о билатералним односима Југославије и Алжира (ди-

²¹ *Краљевина Југославија – Сједињене Америчке Државе 1918-1945*, зборник докумената, приредили Предраг Крејић и Митар Тодоровић, Архив Југославије, Београд 2015; Д. Теодосић, *Објављивање архивске грађе Архива Југославије...*, 2, 5.

²² Зборник је објављен двојезично, српско-француски. *Југословенско-алжирски односи 1956-1979*, приредили Миладин Милошевић, Нада Пантелић, Архив Југославије, Амбасада Демократске Народне Републике Алжира, Београд 2014, VI.

пломатским, политичким, културним, економским...), техничкој и научној сарадњи (ангажман великих југословенских предузећа у Алжиру: „Првомајска“, „Енерго-пројект“, „Раде Кончар“, „Југоинвест“ и друге), југословенској политици према алжирској националној борби за независност од Француске, југословенско-француским односима, односу Југославије према Де Головој спољној политици, значају алжирског питања у контексту стварања политике несврстаности, односима Алжира и Југославије са водећим силама Запада и Истока (САД и СССР), значају које је југословенско револуционарно искуство имало на алжирске револуционарне вође, арапско-израелском рату, Вијетнамском рату, развоју земаља Трећег света, питању борбе против колонијализма и неоколонијализма афричких и азијских земаља...²³ Књига *Југославија – Индонезија 1945-1967: истраживања и документа* представља издање Архива Југославије које у основи обрађује билатералне односе Југославије и Индонезије. Састоји се од уводне студије историчара проф. др Љубодрага Димића и др Александра Раковића и изабраних докумената из Архива Југославије и ДА МСП РС. Уводна студија обрађује временски период од 1945. до 1967. године, док документа обрађују временски период од стицања индонезанске независности до првог контакта Сухарта, председника Индонезије, са Јосипом Брозом Титом, председником Југославије. У овом зборнику објављена су оригинална документа из Архива Југославије КПР (АЈ-837) и ДА МСП РС (ПА). У питању су извештаји, забелешке и белешке о разговорима високих југословенских и индонезанских руководилаца, информације, телеграми, заједничка саопштења, предлози, поруке – писма, говори о билатералним односима Југославије и Индонезије (дипломатским, политичким, војним, економским, културним и другим односима), југословенској политици према индонезанској борби за независност, ситуацији у Индонезији, британској политици према Индонезији, успостављању дипломатских односа Индонезије и Југославије, односу Индонезије и Југославије са СССР, САД, Кином, међународним односима у оквиру Азијско-афричке конференције, односима Тита и Сукарна у контексту политике несврстаности, проблемима југоисточне Азије (вијетнамска борба за независност од Француске и Вијетнамски рат), индонезанско-индијским и југословенско-индијским односима, односима Индонезије и Југославије са Уједињеном арапском републиком (даље: УАР), погледима из Београда и Џакарте према блискоисточној, кубанској и берлинској кризи, ситуацији у Латинској Америци, Африци и другим отвореним питањима у периоду који зборник обрађује. Документа су значајна и за истраживање спољне политике коју су водили Сукарно и Тито, водеће личности две државе.²⁴

Године 2015. Архив Југославије је на иницијативу Амбасаде Републике Ирака у Републици Србији публиковао зборник докумената *Југословенско-ирачки односи 1955-1979*, који се састоји од 100 докумената која говоре о сусретима

²³ Љубодраг Димић – Драган Богетић, Југославија и Алжир, у: *Југословенско-алжирски односи 1956-1979*, приредили Миладин Милошевић, Нада Пантелић, Архив Југославије, Архив Министарства спољних послова Републике Србије, Амбасада Републике Индонезије, Београд 2014, XIII-XXXII.

²⁴ Љубодраг Димић, Александар Раковић, Миладин Милошевић, *Југославија – Индонезија 1945-1967: истраживања и документа*, Архив Југославије, Београд 2014, 5-509. 5-509. Зборник је добио и своје енглеско издање објављено у Џакарти.

највиших државних званичника, шефова држава, председника влада, министара иностраних послова, владиних делегација, дипломата једне и друге државе, као и разменама личних порука Јосипа Броза Тита и највиших руководилаца Ирака у периоду од 1955. до 1979. године. Документа су преузета из фонда КПП (АЈ-837) и из ДА МСП РС (ПА). У питању су извештаји, белешке и забелешке о разговорима, информације, поруке – писма и тичу се билатералних односа Југославије и Ирака (дипломатских, политичких, војних, економских, културних и других односа, као и научне, техничке, просветно-културне и друге сарадње), билатералним односима Југославије и Ирака са другим земљама (нарочито СССР и САД, Ираном, УАР-ом и другим блискоисточним, арапским, азијским и афричким земљама), о израелско-арапском сукобу, утицају које је југословенско руководство имало на ирачко револуционарно руководство...²⁵

Поред две наведене едиције посвећене међународним односима и спољној политици Југославије, Архив Југославије је у сарадњи са другим институцијама реализовао посебне појединачне тематске зборнике са темом спољно-политичких односа. У питању су:

- *Makedonsko pitanje u jugoslovensko-grčkim odnosima: Poverljivi dokumenti 1949-1967*, priredili Konstantinos Katsanos, Nada Pantelić, Arhiv Jugoslavije, Društvo za makedonske studije, Beograd 2012;
- Јован М. Јовановић Пижон, *Дневник (1896-1920)*, приредили Радош Љушић и Миладин Милошевић, Прометеј Нови Сад, Радио-телевизија Србије Београд, Архив Југославије, ИК Прометеј, Нови Сад 2015.

Зборник докумената *Македонско питање у грчко-југословенским односима: Поверљива документа 1949-1967*. резултат је сарадње Архива Југославије и Друштва за македонске студије из Солуна, а који су приредили Константинос Катсанос и Нада Пантелић. Зборник доноси извештаје о југословенско-грчким односима. У питању су белешке и забелешке о разговорима југословенских и грчких дипломатских представника и руководилаца, записници са састанака мешовитих југословенско-грчких тела, телеграма, информације, извештаји. Посреди су билатерални односи Југославије и Грчке у којима доминира македонско питање (питање избеглица из Егејске Македоније у Југославије, односу НР/СР Македоније према Грчкој, македонској мањини у Грчкој), грађа о Балканском пакту, размени узајамних посета високих руководилаца две државе, билатералним односима две државе са другим, нарочито суседним балканским државама (Бугарска, Албанија, Турска), Кипарском спору. Зборник доноси архивску грађу из фондова Архива Југославије: КМЈ (АЈ-836, КПП (АЈ-837) и ЦК СКЈ (АЈ-507).²⁶

Дневник Јована Јовановића Пижона, значајне личности дипломатске и по-

²⁵ *Југословенско-ирачки односи 1955-1979*, приредили Нада Пантелић, Милан Медаковић, Архив Југославије, Амбасада Републике Ирака у Србији, Београд 2015, V-VII, IX, 5-291. Зборник је објављен двојезично, српско-арапски.

²⁶ *Makedonsko pitanje u jugoslovensko-grčkim odnosima: Poverljivi dokumenti 1949-1967*, priredili Konstantinos Katsanos, Nada Pantelić, Arhiv Jugoslavije, Društvo za makedonske studije, Beograd 2012, 41-201.

литичке историје Краљевине Србије и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије, представља значајан допринос истраживању спољне политике Краљевине Србије крајем XIX и почетком XX века. Оригинални дневник чува се и Архиву Југославије у збирци докумената Јована Јовановића Пијона (АЈ-80) који је своје дневничке забелешке водио у периоду од 1896. до 1920. године, односно током времена када је службовао у дипломатској служби Краљевине Србије и Краљевине СХС. Дневник доноси материјале који се тичу разних питања међународних односа, попут билатералних односа Краљевине Србије и Османског царства (питање Старе Србије и Македоније), односа са Ватиканом (конкордатско питање), односа са Бугарском, Аустроугарском, Грчком, избијања Првог светског рата, питања Баната у односима Краљевине Србије/СХС са Румунијом, односа са силама Антанте (Велика Британија, Русија, Француска), односима са Италијом, питање међународног признања Краљевине СХС, односа са САД, рада Конференције мира у Паризу 1919-1920... Такође, могу се наћи подаци и о другим међународним питањима која се не тичу директно Краљевине Србије/СХС, већ других земаља, попут билатералних односа различитих држава, до решавања кључних међународних питања отворених услед Првог светског рата и његовог завршетка.²⁷

У оквиру своје издавачке делатности Архив Југославије у мањој мери објављује историографске студије. Године 1994. објавио је студију свог дотадашњег сарадника др Николе Жутића.

- Nikola Žutić, *Kraljevina Jugoslavija i Vatikan. Odnos jugoslovenske države i rimske crkve 1918-1935*, Maštel Commerce, Arhiv Jugoslavije, Beograd 1994.

Студија је произишла из докторске дисертације аутора, одбрањене 1992. године пред комисијом у саставу: проф. др Бранко Петрановић (ментор), проф. др Драгољуб Живојиновић и проф. др Ђорђе Станковић. Основу дисертације, а касније и из ње произишле монографије, представљају фондови Архива Југославије (Министарство вера КЈ (АЈ-69) и Министарство правде (Верско одељење) (АЈ-63). Дипломатска страна односа Краљевине СХС/Југославије са Ватиканом као међународно-правним државним субјектом сагледана је кроз фондове Посланство КЈ у Ватикану (АЈ-372) и МИП КЈ (ПО) (АЈ-334). Кроз преписку Посланства КЈ у Ватикану и Министарства иностраних послова, која је по обиму скромна, аутор је приказао „концизну слику осетљивих, често конфликтних ватиканско-југословенских преговора око кључних спорних питања“.²⁸ За реконструкцију клерикално-либералног скупштинског сукоба око доношења Устава, аутор је користио фонд Народна скупштина КЈ (АЈ-72). Користећи архивску грађу фондова Установа аграрне реформе (АЈ-96) и Министарство пољопривреде КЈ (АЈ-67), аутор је приказао разлоге незадовољства и појачаног клерикализма Римокатоличке цркве у Југославији. Културно-просветна нетрпељивост приказана је кроз фондове Министарство

²⁷ Јован М. Јовановић Пијон, *Дневник (1896-1920)*, приредили Радош Љушић и Миладин Милошевић, Прометеј, Нови Сад, Радио-телевизија Србије Београд, Архив Југославије, ИК Прометеј, Нови Сад 2015, VII, 17-688.

²⁸ Dr Nikola Žutić, *Kraljevina Jugoslavija. Odnos Jugoslovenske države i rimske crkve 1918-1935*, Maštel commerce, Arhiv Jugoslavije, Beograd 1994, III.

вера КЈ (АЈ-69) и Министарство унутрашњих послова КЈ (АЈ-14).²⁹ Од преосталих коришћених фондова потребно је поменути Двор КЈ (АЈ-74); Масонске ложе КЈ (АЈ-100); Министарство физичког васпитања КЈ (АЈ-71); Министарски савет КЈ (АЈ-138) и Централни пресбиро (АЈ-38). Коришћене су и следеће збирке: Збирка Милана Стојадиновића (АЈ-37); Ђуре Поповића (АЈ-305); Станислава Кракова (АЈ-102); Хинка Кризмана (АЈ-84); Јована Јовановића Пижона (АЈ-80); Војислава Јовановића Марамбоа (АЈ-335) и Лазара Марковића (АЈ-85).³⁰ Значај монографије Николе Жутића огледа се у праћењу односа Ватикана и југословенске државе од 1918. до 1935. преко непризнавања постојања југословенског уједињења, југословенско-италијанског сукоба око граница, односно црквено-међудржавног разграничења, успостављања дипломатских односа и отварања дипломатских представништава, уставног положаја обе цркве, а нарочито конкордатског питања.³¹ У погледу истраживања међународних односа између два светска рата издваја се друго поглавље: *Црквено међудржавно разграничење римокатоличких администратора (1919-1926)*. Поглавље је значајно из угла истраживања југословенско-мађарских, југословенско-аустријских, југословенско-албанских и посебно југословенско-италијанских односа (нарочито из перспективе Ријечког питања у периоду 1919-1925. године).³² Ова публикација била је незаобилазно штиво код потоњих монографија и чланака, како аутора Николе Жутића, тако и других аутора који су се бавили питањем односа Југославије и Ватикана између два светска рата.³³

²⁹ Dr Nikola Žutić, *Kraljevina Jugoslavija. Odnos Jugoslovenske države i rimske crkve 1918-1935*, Maštel commerce, Arhiv Jugoslavije, Beograd 1994, III.

³⁰ Isto, 441.

³¹ Nikola Žutić, *Kraljevina Jugoslavija i Vatikan, Odnos jugoslovenske države i rimske crkve 1918-1935*, Maštel commerce, Arhiv Jugoslavije, Beograd, 1994, 467 (Ljubodrag Dimić), Istorija 20. veka, 2, 1995, 163.

³² Nikola Žutić, *Kraljevina Jugoslavija i Vatikan...*, 61-112.

³³ Монографија Николе Жутића коришћена је у другим радовима аутора: Никола Жутић, *Краљевина Србија, односно Краљевина Југославија и Ватикан у архивској грађи*, Архивска грађа као извор / Међународни научни скуп, 15-16. мај 2000. године, главни и одговорни уредник Никола Б. Поповић, Архив Србије, Београд, 2000, 517-520; Никола Жутић, *Борба Краљевине СХС за Илирски завод Светог Јеронима 1919-24*, Српска слободарска мисао: часопис за филозофију, друштвене науке и политичку критику, Год. 19, бр. 105, 2018, 29-74; Никола С. Жутић, *Ватикански прозелитизам у Србији у периоду Краљевине Југославије 1918-1941*, Српска слободарска мисао: часопис за филозофију, друштвене науке и политичку критику, Год. 6, бр. 33, 2005, 250-265, као и у радовима Мирка Петровића: Мирко Петровић, *Конкордатско питање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Intermex, Београд 1997; Мирко Петровић, *Преговори о конкордату Краљевине СХС и Свете столице*, Српске Студије/*The Serbian Organic Studies*: часопис за органску филозофију и домаћински систем, Св. 2, 1999, 153-160; Mirko Petrović, *Projekat konkordata Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Svete Stolice 1925. uporedni konkordatski režimi*, Dijalog povjesničara – istoričara, knj. 2, Pečuh, 19-21. studenoga 1999, Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb 2000, 485-502; Мирко Петровић, *Редови и конгрегације у конкордатским преговорима Краљевине Југославије и Свете Столице*, Архив за правне и друштвене науке: орган Правног факултета Универзитета у Београду, Књ. 56, год. 86, бр. 1/2, 2000, 125-136.

Посебна врста публикација Архива Југославије које обрађују међународне односе су зборници са стручних и научних конференција. У питању су три публикације у којима доминира хладноратовска тематика, однос Јосипа Броза Тита и Стаљина и југословенско-алжирски односи у хладноратовском окружењу од почетка 60-тих, односно од стицања алжирске независности, до 80-тих година XX века.

- *Velike Sile i Male Države u Hladnom ratu 1945-1955. – slučaj Jugoslavije*, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije, Beograd, 3-4. novembar 2003, Katedra za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta, Beograd; Arhiv Srbije i Crne Gore, Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd; Centar za istraživanje hladnog rata LSE, London, Beograd 2005;
- *Зборник радова са међународног округлог стола Тито – Стаљин*, Архив Србије и Црне Горе, Београд 2007;
- *Југославија – Алжир, Зборник радова са научне конференције Алжир, 27. јануар 2013*, Архив Југославије, Београд 2013.

У ове три публикације објављено је укупно 39 прилога домаћих и страних аутора. Од тог броја 25 прилога израђено је, између осталог, на фондовима Архива Југославије и то на основу грађе следећих фондова: КМЈ (АЈ-836); КПП (АЈ-837); ЦК СКЈ (АЈ-507); Савезно извршно веће (даље: СИБ) (АЈ-130); Новинска агенција ТАНЈУГ (АЈ-112); Председништво владе ФНРЈ (АЈ-50); Комитет за законодавство и изградњу народне власти ФНРЈ (АЈ-182); Савез књижевника Југославије (АЈ-498); Комитет за културу и уметност при влади ФНРЈ (АЈ-314); Савез студената Југославије (АЈ-145); АЈ-559, Савезна комисија за културне везе са иностранством (АЈ-559); Савезни комитет за образовање и културу (АЈ-318); Савез социјалистичке омладине Југославије (АЈ-318); Савезни савет за образовање и културу (АЈ-319); Министарство за науку и културу ФНРЈ (АЈ-316); Збирка депеша ЦК КПЈ – КИ (АЈ-791) и Радио-станица Слободна Југославија (АЈ-790). Два прилога говоре директно о грађи Архива Југославије која се тиче хладноратовских тема.³⁴ Поред архивске грађе Архива Југославије у прилозима је цитирана и грађа из других домаћих, али и страних архива. Од домаћих то су ДА МСП РС (ПА); Архива Србије (Министарство финансија СР Србије, ЦК КПС, Комитета за научне установе, Београдског универзитета); Историјског архива Београда (фондови: Народни одбор града Београда, Скупштина града, ГК СКС, Окружни народни одбор Београд – Одељење трговине и снабдевања, *VdS*, Управа града Београда) и Војног архива (фонд НОВЈ). Из страних архивских установа цитирана је грађа руских архива (Архив иностраних послова Руске федерације (АВПРФ), РГАНИ и Руског државног архива социо-политичке

³⁴ У питању су прилози Веселинке Кастратовић-Ристић и Душана Јончића: *Veselinka Kastrotović-Ristić, Fondovi Arhiva Predsednika Republike (Josipa Broza Tita) i Muzeja Istorije Jugoslavije/Archives Holdings of The President of The Republic (Josip Broz Tito) And The History of Yugoslavia*, у: *Velike sile i male države u Hladnom ratu 1945-1955. - slučaj Jugoslavije – Great Powers and Small Countries in Cold War 1945-1955 – issue of ex-Yugoslavia*, Beograd 2005; 381-400; Душан Јончић, *Извори о односима Тита и Стаљина у фондовима Архива Југославије, Зборник радова са међународног округлог стола Тито – Стаљин*, Архив Југославије, Београд 2007, 191-209.

историје (даље: РГАСПИ)); кинеских (Архив МИПа НР Кине) и британских (Национални архив – Форин офис). Прилози обрађују разноврсне теме.

ИЗЛОЖБЕНА ДЕЛАТНОСТ АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ У КОНТЕКСТУ ИСТРАЖИВАЊА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА XX ВЕКА

Изложбена делатност Архива Југославије уско је повезана за његовом издавачком делатношћу. Почети изложбене делатности Архива Југославије датирају с краја 70-тих година XX века, када је крајем децембра 1979. године организована прва у низу од укупно 58 изложби архивских докумената које је Архив Југославије реализовао што самостално, што у сарадњи са разним архивским, музејским и другим установама или дипломатским представништвима страних држава у Републици Србији.³⁵ Спољну политику југословенске државе и међународне односе директно обрађују 22 изложбе архивских докумената, док 24 изложбе архивских докумената посредно доносе, поред осталих материјала, и материјале који обрађују дипломатске односе. Из те групе издваја се неколико изложби које се тичу личности писаца у дипломатији (*Иво Андрић у дипломатији*; *Јован Дучић у дипломатији* и *Писци дипломате*) које у средишту свог интересовања имају значајне личности српске и југословенске књижевности које су своју професионалну каријеру градиле у југословенској дипломатији,³⁶ а самим тим и учествовале у реализацији југословенске спољне политике, превасходно у периоду између два светска рата. Те личности су биле Иво Андрић, Јован Дучић, Милан Ракић, Бранко Лазаревић и Растко Петровић. Од 22 изложбе које директно обрађују спољну политику југословенске државе и међународне односе током XX века, две уопштено обрађују спољну политику Југославије током XX века: *Дипломатија Краљевине Југославије 1918-1941*³⁷ и *Југославија у међународним односима 1918-1992*.

³⁵ Прва реализована изложба била је *Уставни развој социјалистичке Југославије*, аутора Мр Гојка Маловића. Изложбу је 25. децембра 1979. године у просторијама Архива Југославије отворио Киро Глигоров, потпредседник Скупштине СФРЈ. http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/izlozbe/izlozbe_arhiva/ustavni_razvoj_soc_jugoslavije_1979.html (приступљено 30.08.2020.)

³⁶ *Иво Андрић у дипломатији*, Каталог изложбе, Аутори изложбе и каталога, Душан Јончић, Јелена Ђуришић, Београд 2011; *Јован Дучић у дипломатији*, Каталог изложбе, Аутори изложбе и каталога Миладин Милошевић, Душан Јончић, Београд 2012. Доступно на: http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-cyrillic/home/glavna_navigacija/izlozbe/izlozbe_arhiva/pisci_dipl.html (приступљено 30.08.2020.)

³⁷ Изложба је отворена 19. октобра 2005. године, тада у Архиву Србије и Црне Горе (даље: АСЦГ), а отворио ју је Миладин Милошевић, помоћник директора АСЦГ. Аутор изложбе био је мр Гојко Маловић, а информативно средство био је проспект. Изложба је реализована поводом обележавања 55 година Архива. На њој су приказане политичке карте света и Европе из периода 1920-1937, фотографије министара иностраних послова Краљевине Југославије, укази о постављењу посланика и амбасадора Краљевине Југославије, фотографије представништва Краљевине Југославије у иностранству и страних Посланстава у Београду, као и најважнија документа о раду југословенске дипломатије. Доступно на: http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/izlozbe/izlozbe_arhiva/

Ове изложбе представљају избор важних документа која се тичу спољне политике Југославије и међународних односа, попут писма Роберта Лансинга, државног секретара САД, Анти Трумбићу, министру иностраних дела Краљевства СХС, од 6. фебруара 1919, у коме Влада САД поздравља уједињење југословенских народа у једну државу, затим значајних међународних уговора (Версајски мировни уговор са Немачком од 28. јуна 1919. године) и других.³⁸

Изложба *Југославија у међународним односима 1918-1992*.³⁹ у основи је била подељена на два периода (на период од 1918. до 1945. и на период од 1945. до 1992), а унутар периода на више целина (укупно 23 целине). Изложба је обрадила борбу за међународно признање југословенске државе и њених граница 1918-1920, са нарочитим освртом на рад Конференције мира у Паризу; положај Југославије у оквиру Версајског система Европе 1919-1934. и односе са балканским државама; односе са Италијом 1920-1930; Југославију у Малој Антанти 1920-1938; Балкански споразум 1934-1938; нову оријентацију у спољној политици 1934-1939 (окретање према Италији и Немачкој); почетак Другог светског рата у свету и неутралност Југославије 1939-1941; Априлски рат и окупацију Југославије 1941; југословенску борбу на страни антифашизма 1941-1946; учешће Југославије на оснивачкој конференцији организације Уједињених нација; односе са другим државама „Народних демократија“ 1945-1948; сукоб са Информбироом 1948-1953; односе Југославије са Западом 1945-1950; балканску политику Југославије 1945-1954. (помоћ Албанији, Балканска федерација); подршку Запада Југославији 1950-1955; нормализацију односа са социјалистичким земљама 1954-1959; односе са источноевропским земљама 1960-1978; Покрет несврстаних 1954-1989; односе Југославије са осталим државама 1955-1979; положај Југославије у међународним односима 1980-1990; односе са суседним земљама 1979-1989; учешће Југославије у међународним организацијама 1975-1990. и, на крају, губљење спољнополитичког идентитета Југославије у тренутку њеног распада почетком 90-тих година. Приликом израде ових изложби коришћени су архивска грађа, фотографије, периодика и штампани материјали. Коришћена грађа преузета је из фондова Архива Југославије: АЈ-38, Централни пресбиро (АЈ-38); Народна скупштина КЈ (АЈ-72); Двор Краљевине Југославије (АЈ-74); Министарски савет КЈ (АЈ-138); МИП КЈ (АЈ-334); Збирка Војислава Јовановића Марамбоа (АЈ-335); Посланство КЈ у Француској – Париз, Виши (АЈ-388); Емигрантска влада Краљевине Југославије (АЈ-103);

diplomatiја_kj_1918_1941_2005.html (приступљено 30.08.2020.)

³⁸ АЈ-334-1-1, Писмо Роберта Лансинга, државног секретара САД, Анти Трумбићу, министру иностраних дела Краљевства СХС, од 6. фебруара 1919, у коме Влада САД поздравља уједињење југословенских народа у једну државу.

³⁹ Изложба је отворена 29. октобра 2008. године, а отворио ју је Небојша Брадић, министар културе и информисања Републике Србије. *Југославија у међународним односима 1918-1992*, Каталог изложбе, Аутори изложбе и каталога Душан Јончић и Др Гојко Маловић, Београд, 2008

Президијум Народне скупштине ФНРЈ (АЈ-15); СИВ (АЈ-130); ЦК СКЈ (АЈ-507); КМЈ (АЈ-836); КПП (АЈ-837).⁴⁰ Из Министарства спољних послова Републике Србије коришћена је Збирка међународних уговора, а из Музеја Југославије (у то време Музеј историје Југославије) фототека КПП и грађа Архива Јосипа Броза Тита.

Четири изложбе Архива Југославије обрађују југословенско учешће у међународним организацијама. Политика несврстаности као централна спољнополитичка оријентисаност Југославије у току Хладног рата обрађена је у склопу изложбе *Прва конференција шефова држава или влада несврстаних земаља, Београд 1961*⁴¹, југословенско учешће у Друштву народа у изложби *Краљевина Југославија у Друштву народа*⁴², док је учешће на Првој конференцији за европску безбедност и сарадњу одржаној у Хелсинкију од 30. јула до 1. августа 1975. године приказано у склопу изложбе *Југославија и Прва конференција за европску безбедност и сарадњу Хелсинки, 30. јул – 1. август 1975.*⁴³ Значај Дунава за међународне односе између два светска рата приказано је у изложби *Краљевина Југославија у Међународној дунавској комисији 1920-1940.*⁴⁴ За израду ове четири изложбе коришћени су фондови Архива Југославије (АЈ-837, КПП; АЈ-507, ЦК СКЈ; АЈ-74, Двор КЈ; АЈ-369, Стална делегација Краљевине Југославије при Међународној дунавској Комисији; АЈ-190, Ђердапска речна управа Текија – Кладово...), фондови ДА МСП РС – (ПА), МСП РС – Збирка међународних уговора и Музеја Југославије (фототека КПП).

Почев од изложбе *Тито – Стаљин*, отворене 2006, закључно са изложбом *Београд-Бразилија: 80 година дипломатских односа*, отворене новембра 2019. године, укупно је приређено петнаест изложби које за своју тему имају билатералне или дипломатске односе Југославије/Србије са одређеним земљама и то са Алжиром (две изложбе), Бразилом, Данском, Египтом, Индијом, Индонезијом, Ираном, Канадом, Кубом, Пакистаном, Русијом/СССР-ом (две изложбе), Тунисом, Финском и

⁴⁰ У време када је изложба реализована фондови АЈ-836, КМЈ и АЈ-837, КПП налазили су се у склопу Музеја Југославије, тада Музеја историје Југославије – Архив Јосипа Броза Тита.

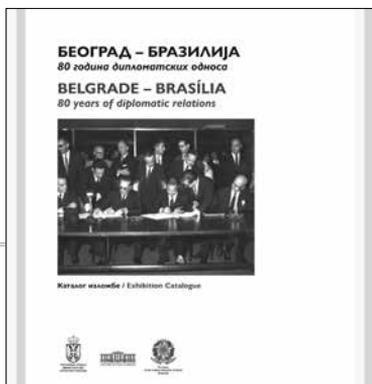
⁴¹ Прва конференција шефова држава или Влада несврстаних земаља Београд 1961, Каталог изложбе/*The First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries Belgrade/Exhibition Catalogue*, Аутори изложбе и каталога/*Authors of The Exhibition and Catalogue*, Нада Пантелић, Душан Јончић, Београд/Belgrade 2011.

⁴² *Краљевина Југославија у Друштву народа*, Каталог изложбе, Аутори изложбе и каталога Душан Јончић, Јелена Ђуришић, Београд 2014.

⁴³ *Југославија и Прва конференција за европску безбедност и сарадњу Хелсинки, 30. јул – 1. август 1975*, Каталог изложбе/*Yugoslavia and The First Conference on Security and Cooperation in Europe Helsinki, July 30 – August 1, 1975, Exhibition Catalogue*, Аутори изложбе и каталога/*Authors of the Exhibition and Catalogue* Душан Јончић/Dušan Jončić, Јелена Ђуришић/Jelena Đurišić, Мирослава Медаковић/Miroslava Medaković, Београд/Belgrade 2015.

⁴⁴ *Краљевина Југославија у Међународној дунавској комисији 1920-1940*, Каталог изложбе, Аутор изложбе и каталога, Јелена Ђуришић, Београд 2016.

Француском. У највећем броју случајева изложбе архивских докумената приказују дипломатске односе са наведеним земљама кроз фондове Архива Југославије и разних домаћих и страних архивских, музејских и других установа. У највећем обиму изабрана докумената преузета су из фондова Архива Југославије.

Од фондова насталих до 1945. године најчешће су коришћени документи из фондова МИП КЈ (ПО, КПО, Перс., Протокол) (АЈ-334); Двор КЈ (АЈ-74); Посланство КЈ у Француској – Париз, Виши (АЈ-388); Посланство КЈ у Бразилу – Рио де Жанеиро (АЈ-392); Посланство КЈ у Енглеској – Лондон (АЈ-341); Посланство КЈ у Ирану – Техеран (АЈ-386); Посланство КЈ у Румунији – Букурешт (АЈ-395); Посланство КЈ у Канади – Отава (АЈ-439); Посланство КЈ у САД – Вашингтон (АЈ-371); Посланство КЈ у Шведској – Штокхолм (АЈ-382); Генерални конзулат КЈ у Хелсинкију (АЈ-440) и Почасни конзулат КЈ у Копенхагenu (АЈ-433). Коришћени су и фондови разних централних установа: Министарство трговине и индустрије КЈ (АЈ-65); Централни пресбирио (АЈ-38); Министарства просвете КЈ (АЈ-66) и Емигрантска влада КЈ (АЈ-103), а од збирки превасходно архивска грађа Збирке фотографија (АЈ-377) и Збирка Војислава М. Јовановића Марамбоа (АЈ-335).

Од архивске грађе фондова насталих након 1945. најчешће коришћени фондови су КМЈ (АЈ-836), КПП (АЈ-837); Президијум Народне скупштине ФНРЈ (АЈ-50); СИВ (АЈ-130); ЦК СКЈ (АЈ-507); Председништво СФРЈ (АЈ-803); Новинска агенција ТАНЈУГ (АЈ-112)⁴⁵ и Савезна комисија за културне везе са иностранством (АЈ-559). Већина изложби доноси дипломатске односе Југославије са одређеном страном државом. Први контакти са страним државама најчешће су приказани документима о оснивању првих представништава, у великој мери конзулата (почасних или каријерних). Односи се даље прате преко успостављања дипломатских веза, приказа дипломатских представника једне и друге стране, посета високих руководилаца обе државе, порука које су државни и партијски руководиоци размењивали, међународних уговора које су две државе потписивале између себе, чиме су јачале политичке, економске, финансијске, привредне, културно-просветне и спортске везе, као и реализацију тих веза у виду различитих обостраних аранжмана (трговинске размене, гостовања уметника, спортских манифестација, размене студената и стручних кадрова) и бројних других питања која су постојала између Југославије и земље о којој је реч.

Приликом израде изложби коришћена је и архивска и друга грађа архивских и других институција из Републике Србије: ДА МСП РС, Архива Србије (Министарства просвете), Историјског архива Београда, Музеја Југославије и Архива Народне банке (Збирка хартија од вредности). Поред материјала из домаћих установа коришћена је и грађа иностраних архивских установа из земаља о којима је реч у изложби, или из регистратура дипломатских представништава тих земаља у Републици Србији. У питању су материјали из руских архива (РГАНИ, РГАСПИ),

⁴⁵ Указујемо на фототеку ТАНЈУГ-а.

француских (Министарство спољних и европских послова Француске, Дирекција архива), иранских (Архивски центар Министарства спољних послова Исламске Републике Иран), Данске (Национални архив Данске), туниских (Национални архив Туниса и Дипломатски архив Министарства иностраних послова Туниса) и Финске (Министарство спољних послова Финске).⁴⁶ Значај оваквих изложби огледа су у

⁴⁶ *Јосип Тито – Јосиф Стаљин*, Архив Србије и Црне Горе, Министарство за културу и комуникације Руске федерације, Федерална архивска агенција, Државни архив Руске федерације, Београд 2006, 2-47; *Југословенско-француски односи*, Каталог изложбе, Аутори изложбе и каталога Нада Петровић, Др Гојко Маловић, Београд 2011, 29-100; *Београд – Хавана 70 година од успостављања дипломатских односа*, Каталог изложбе, Аутори изложбе и каталога Нада Пантелић и Душан Јончић, Архив Југославије и Амбасада Републике Кубе, Београд 2013, 37-90; *Београд-Џакарта од успостављања дипломатских односа до данас/Belgrade-Jakarta since establishment of diplomatic relations until today*, Каталог изложбе/Exhibition catalogue, Аутор изложбе и каталога/Exhibition and Catalogue author Нада Пантелић, Београд/Belgrade 2013, 20-80; *Београд-Отава: дипломатски односи од успостављања до данас*, Каталог изложбе/Belgrade-Ottawa: diplomatic relations from their establishment to date, *Exhibition catalogue/Belgrade-Ottawa: relations diplomatiques depuis leur établissement jusqu'à nos jours*, *Catalogue de l'exposition*, Аутори изложбе и каталога Јончић Душан и Медаковић Мирослава, Архив Југославије, Министарство спољних послова Републике Србије, Београд/Белграде 2016, 13-37; *Београд – Техеран, 80 година дипломатских односа*, Каталог изложбе, Аутори изложбе и каталога Душан Јончић и Мр Драгош Петровић, Архив Југославије, Министарство спољних послова Републике Србије, Амбасада Исламске Републике Иран у Републици Србији, Београд 2017, 26-138; *Београд – Копенхаген, Сто година дипломатских односа 1917-2017/Belgrade – København. Hundredåret for diplomatiske forbindelser 1917-2017/Belgrade – Copenhagen. A hundred years of diplomatic relations 1917-2017*, Каталог изложбе/Udstillingskatalog/Exhibition Catalogue, Аутори изложбе и каталога/Forfatter af udstilling of katalog/Exhibition and Catalogue Authors Јелена Ђуришић/Jelena Đurišić, Мирослава/Miroslava Медакловић, Београд/Beograd/Belgrade 2017, 27-96; *Београд – Тунис: Век пријатељства. Дипломатски односи од успостављања до данас/Belgrade – Tunis: Un Siecle D'Amitie*, Каталог изложбе/Catalogue de l'exposition, Аутори изложбе и каталога/Auteurs de l'exposition et du catalogue Душан Јончић Ранка Рађеновић Београд 2018, 27-74; *Београд - Исламабад. 70 година дипломатских односа/Belgrade-Islmabad. 70 Years of Diplomatic Relations*, Каталог изложбе/Exhibition Catalogue, Аутор изложбе и каталога/Exhibition and Catalogue Author Јелена Ђуришић, Београд/Belgrade 2018, 1-78; *Београд – Њу Делхи. Седамдесет година дипломатских односа/Belgrade– New Delhi. Seventy Years of Diplomatic Relations*, Каталог изложбе/Exhibition Catalogue, Аутори изложбе и каталога Ранка Рађеновић, Мирослава Медакловић, *Ehibition and Catalogue Authors* Ranka Rađenović, Miroslava Medaković, Београд/Belgrade 2018, 37-112; *Србија – Русија, Југославија – СССР. Поводом 180 година дипломатских односа/Србија-Россия, Югославија-СССР. К 180-летию дипломатических отношений*, Каталог изложбе/Каталог выставки, Аутори изложбе и каталога др Алексеј Тимофејев, др Горан Милорадовић, др Александар Животић, *Авторы выставки и каталога др Алексей Тимофеев, др Горан Милорадович, др Александар Животич*, Београд/Белград 2018, 70-189; *Београд – Хелсинки. 90 година дипломатских односа/Belgrade – Helsinki. 90 years of Diplomatic Relations*, Каталог изложбе/Exhibition Catalogue, Аутор изложбе и каталога/Exhibition and Catalogue Author Јелена Ђуришић/Jelena Đurišić, Београд/Belgrade 2019, 19-74; *Београд-Бразилија. 80 година дипломатских односа/Belgrade-Brasilia. 80 Years of Diplomatic Relations*, Каталог изложбе/Exhibition catalogue, Аутор изложбе и каталога Драган Теодосић, *Exhibition*

подизању интересовања шире јавности за теме које ове изложбе обрађују.

Почев од 2000 године Архив Југославије обновио је делатност издавања свог стручног часописа под називом *Архив: часопис Архива Југославије* (од броја 3 до броја 9 – часопис Архива Србије и Црне Горе). Закључно са 2019. годином изашло је 20 бројева. Часопис *Архив* је у току свог двадесетогодишњег излагања имао више различитих рубрика од којих су четири биле сталне: *Архивистика*, *Историографија*, *Документа* и *Прикази*. У рубрици *Историографија* аутори су често обрађивали теме спољне политике и међународних односа. Најчешће теме биле су билатерални односи Југославије са Холандијом, Шведском, Данском, Италијом, Бугарском, САД, СССР, државама Латинске Америке, Француском, Немачком, Италијом, Великом Британијом, афричким земљама, затим политика великих сила према билатералним односима Југославије са другим странама, однос југословенске спољне политике према различитим кризама (Суецкој, Кубанској...), међународним организацијама (Балкански пакт)...⁴⁷

232

ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Издања и изложбе Архива Југославије који за тему имају спољну политику југословенске државе и међународне односе резултат су дугогодишњег рада Архива Југославије на прегледању и прикупљању најрепрезентативнијих докумената из фондова које чува. Тај рад пратила је блиска сарадња са бројним домаћим и страним установама, институцијама и организацијама (архивским, музејским, библиотечким, ресорним, дипломатским и многим другим). Посебно је значајна сарадња остварена са дипломатским представништвима страних земаља акредитованим у Београду: Алжира, Бразила, Данске, Египта, Индије, Индонезије, Ирака, Канаде, Кубе, Пакистана, Руске федерације, Туниса и Финске. Значајну помоћ у том раду пружила су надлежна Министарства: Министарства културе и информисања РС, МСП РС и Министарства финансија РС. У извесном броју случајева успешна сарадња Архива Југославије остварена са страним дипломатским представништвом у вези са реализацијом изложбе архивских докумената резултирала је идејом за публикавање зборника архивских докумената. Од архивских и музејских установа са којима се сарађивало на овом пољу потребно је истаћи ДА МСП РС, из чијих је фондова, превасходно Политичке архиве, извршена допуна материјала за комплетирање приче о односима Југославије и одређених земаља, који је заједно са Архивом Југославије учествовао у објављивању појединих зборника и изради одређених изложби.⁴⁸ Архив Југославије је сарађивао још и са Архивом Србије (учествовао као

and Catalogue Author Dragan Teodosić, Београд/Belgrade 2019, 33-86.

⁴⁷ http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/izdanja/casopis_arhiv_v01/dosadasnji_brojevi.html (приступљно 30.08.2020.)

⁴⁸ Резултат успешне сарадње две архивске установе представља учешће Архива Југославије у организацији обележавања стогодишњице Дипломатског архива. Дана 15. децембра 2019. године у просторијама Архива Југославије Ивица Дачић, министар спољних послова Републике Србије, отворио је изложбу „100 година савременог Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије“, коју су приредили заједнички Министарство спољних послова Републике Србије и Архив Југославије. Приказујући

коорганизатор у неколико изложби), Историјским архивом Београда⁴⁹ и Архивом САНУ⁵⁰ из чијих фондова је вршена допуна материјала. Од музејских институција истиче се Музеј Југославије (раније Музеј историје Југославије) у оквиру којег се до 2009. године налазио Архив Јосипа Броза Тита, када је на основу надлежности Архив Југославије преузео архивску грађу, док је фототека остала у оквиру Музеја и представља „велику ризницу“ фотографија догађаја који су описани у архивској грађи, односно „визеулног пратиоца архивске грађе“.⁵¹ Преузимање архивске грађе Архива Јосипа Броза Тита било је од прворазредног значаја за интензивнији рад на публиковању зборника и изложби архивских докумената са спољнополитичком тематиком.

Значај ових публикација и изложби огледа се и у учешћу бројних стручњака за историју спољне политике Југославије и међународних односа, који су израдили уводне студије и предговоре за зборнике докумената и изложби, али и објавили своје прилоге у часопису Архив.⁵²

У наредном периоду, у оквиру својих планираних активности, известан део изложбене и издавачке делатности Архива Југославије за тему ће имати спољну политику Југославије, што самостално што у сарадњи са другим институцијама.⁵³

рад ДА МСП РС (Главна архива/Историјско одељење МИПа КЈ/ДА) у значајној мери приказана су документа која се тичу и спољне политике југословенске државе, нарочито рад на реституцији архивалија однетих за време Другог светског рата од стране окупационих снага ван територије окупиране Југославије. *100 година савременог Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије*, Каталог изложбе, Приређивачи изложбе и каталога Драган Теодосић, Зорица Аврамовић-Живковић, Ранка Рађеновић, Јасенка Јанковић, Ранко Марковић, Министарство спољних послова Републике Србије, Архив Југославије, Београд 2019, 49-50.

⁴⁹ Од изузетног је значаја за спољну политику Југославије у другој половини XX века Легат Константина Коче Поповића и Лепосаве Лепе Перовић ИАБ-1603.

⁵⁰ Од збирки Архива САНУ издвајамо збирку Иве Андрића.

⁵¹ Више о томе: Нада Петровић, *Архив Југославије 2009. године*, Архив: часопис Архива Југославије, Година X, Број 1-2, Београд 2009, 168. Доступно на: http://www.arhivyu.gov.rs/system/sr-latin/home/newsplus/viewsingle/_params/newsplus_news_id/42657.html (приступљено 30.08.2020.)

⁵² Као аутори се појављују академик проф. др Љубодраг Димић, академик проф. др Мира Радојевић, проф. др Милан Ристовић, проф. др Душан Батаковић, проф. др Александар Животић, проф. др Предраг Симић, проф. др Момчило Павловић, др Момчило Митровић, др Драган Богетић, др Александар Раковић и многи други.

⁵³ Архив Југославије у плану има објављивање архивског материјала које је др Живко Аврамовски сакупио почетком 70-тих година XX века. У питању су дипломатски извештаји немачких представника у Краљевини СХС/Југославији у периоду између два светска рата. Планиране су две публикације које обухватају временски период од почетка 20-тих до 1935. године. Услед дугог временског периода од тренутка када је Аврамовски прикупио материјале до данашњег дана, одлучено је да се за рецензента ангажује др Милан Кољанин, научни сарадник, са задатком да доврши посао у вези са публиковањем. У плану су и две изложбе: једна о југословенској спољној политици у периоду од 1918. до 1992. године аутора др Срђана Мићића, научног сарадника Института за новију историју, и др Драгана Богетића, научног саветника. Др Срђан Мићић ангажован је и у вези са израдом изложбе о дипломатским односима са Ватиканом, која се ради у сарадњи са Министарством спољних послова Републике Србије.

Публиковањем великог броја зборника докумената и израдом изложби посвећених спољној политици Архив Југославије приближио је потенцијалним домаћим и страним истраживачима мали део архивске грађе која се налази у његовим фондovima, али и фондovima других домаћих и страних архивских и музејских установа.

ЗАКЉУЧАК

234

Последњих деценија теме југословенске спољне политике и међународних односа представљају највећи део изложбене и издавачке оријентације Архива Југославије. Захваљујући богатој архивској грађи фондова насталих радом југословенске државе и спољнополитичким односима које је та држава остваривала током свог постојања 1918-2006, пружила се могућност да Архив Југославије изради читав низ публикација и архивских изложби са том тематиком. Највећи опус тог посла посвећен је спољној политици Краљевине Југославије 1918-1945. и социјалистичке Југославије (ДФЈ/ФНРЈ/СФРЈ) 1945-1992. (посебно њеног односа са одлучујућим силама Хладног рата СССР и САД, кроз призму прокламоване политике несврстаности). Чувајући велики број фондова Архив Југославије је публикувањем зборника докумената, објављивањем историографских студија, организовањем научних скупова/конференција/ трибина и израдом изложби архивских докумената омогућио и указао широј стручној, научној и другој јавности на богатство грађе о спољној политици Југославије коју поседује. Сарадњом са домаћим и страним архивским, музејским, библиотечким и другим установама, надлежним министарствима и дипломатским представништвима страних држава у Републици Србији, обрада ове тематике подигнута је на највиши могући ниво. Изложбе архивских докумената са фокусом на билатералне односе Југославије и појединих земаља покретале су иницијативу за израду и зборника архивских докумената о односима две државе. Могућност за наставком експлоатисања теме спољне политике југословенске државе и међународних односа остаје и у наредном периоду. У складу са тим, у Архиву Југославије у блиској будућности у плану је неколико публикација и изложби архивских докумената које ће за тему имати спољну политику Југославије.

Dragan TEODOSIĆ, MA

**PUBLISHING AND EXHIBITING ACTIVITY OF THE
ARCHIVES OF YUGOSLAVIA IN THE CONTEXT OF
RESEARCH OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
FOREIGN POLICY OF THE YUGOSLAV STATE IN THE
20th CENTURY – CHALLENGES AND PERSPECTIVES**

235

Summary

In the past few decades themes regarding Yugoslav foreign policy and international relations represent, for the most part, publishing and exhibiting orientation of the Archives of Yugoslavia. Owing to a rich archival materials of the fonds created by the work of the Yugoslav state and foreign relations which that state realized during its existence 1918-2006, the Archives of Yugoslavia was able to create a series of publications and archival exhibitions with that theme. The largest opus of that work is dedicated to a foreign policy of the Kingdom of Yugoslavia 1918-1945 and Socialist Yugoslavia (DFY/FPRY/SFRY) 1945-1992 (especially its relations with the superpowers of the Cold War USSR and USA through a prism of proclaimed politics of the Non-Aligned Movement). By keeping the large number of fonds and by publishing collections of documents, historiographic studies, by organizing academic meetings/conferences/public discussions and exhibitions of archival documents, the Archives of Yugoslavia presented to a broad professional, academic and other public richness of the archival materials about Yugoslav foreign policy it possesses. By cooperation with domestic and foreign archives, museums, libraries and other institutions, competent ministries, diplomatic missions of foreign states in the Republic of Serbia, treatment of this theme was elevated to the highest possible level. Exhibitions of archival documents with a focus on bilateral relations of Yugoslavia and certain countries, incited creation of collection of archival documents about relations between two countries. Possibility to continue exploitation of the theme of Yugoslavia's foreign policy and international relations remains in the following period. In accordance to that, the Archives of Yugoslavia plans to release publications and organize several exhibitions of archival documents about the theme of Yugoslavia's foreign policy.